

Sročnost i upravljanje

Brojevne imenice *obojica, dvojica, trojica* itd. slažu se s predikatom kao da je riječ o imenicama srednjega roda u množini:

NE	DA
Njih su dvojica došli.	Njih su dvojica došla.
Obojica su mi prišli.	Obojica su mi prišla.
To su mu savjetovali sva trojica.	To su mu savjetovala sva trojica.

Brojevne imenice koje označuju osobe različita spola (*dvoje, troje, oboje* itd.) slažu se s predikatom srednjega roda u jednini:

NE	DA
Dvoje su došli.	Dvoje je došlo.
Oboje su mi prišli.	Oboje mi je prišlo.
To su mu savjetovali sve troje.	To mu je savjetovalo sve troje.

Sintaksa i sintaktički odnosi

SINTAKSA

Sintaksa je dio gramatike koji proučava odnose među:

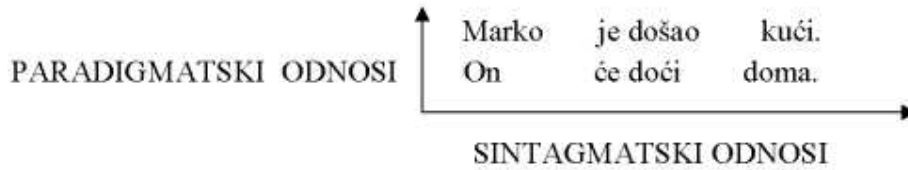
- riječima u rečenici
- surečenicama (u složenim rečenicama)
- rečenicama u tekstu

1. sintagmatske (vodoravni odnosi među riječima u rečenici)

- odnosi kombinacije i razmještanja riječi u rečenici
- važno je da se riječi slažu u gramatičkim kategorijama (rodu, broju, padežu itd.)

2. paradigmatske (okomiti odnosi među riječima koje stoje u rečenici i onih koje bi mogle stajati umjesto tih koje stoje)

- odnosi odabira riječi – biramo riječi ovisno o poruci koju želimo izraziti.

OBAVIJESNO USTROJSTVO REČENICE

Jezik je sredstvo komunikacije. U tom smislu rečenice služe za prenošenje obavijesti sugovorniku.

Postoje dva tipa obavijesti u rečenicama: tema i rema. Tema je dio koji je iz konteksta otprije već poznat, dakle obavijesno je zalihostan; ne nosi nikakve nove informacije već ponavlja stare. Rema je dio koji nije poznat; dio je iskaza koji nosi novu obavijest.

Mama: Tko je došao kući?
Tata: Marko je došao kući.

→ *Marko* je rema, *je došao kući* je tema.

SINTAKTIČKA SLUŽBA RIJEČI U REČENICI

Budući da se u rečenici riječi uvijek nalaze u nekom odnosu s drugim riječima, one prema prirodi toga odnosa dobivaju svoju određenu službu. Tako možemo govoriti o službi: predikata, subjekta, objekta, priložne oznake, atributa i apozicije.

PUNOZNAČNICE I NEPUNOZNAČNICE

Punoznačne riječi (punoznačnice) mogu biti u službi subjekta, predikata, objekta i priložne oznake, a to su, jednom riječju, samostalni rečenični članovi te mogu biti u službi atributa i apozicije, a to su nesamostalni rečenični članovi. Punoznačne riječi su imenice, glagoli, pridjevi, prilozi i brojevi.

Nepunoznačne riječi (nepunoznačnice) ne mogu biti niti u jednoj od navedenih službi jer se radi o vrstama riječi koje nemaju leksičkog značenja, nego imaju samo gramatičko značenje, a takvi su prijedlozi, prilozi, veznici, uzvici, čestice i pomoćni glagoli.

SINTAGMA

Spoj najmanje dviju punoznačnih riječi naziva se sintagmom. Sastavnice koje ulaze u sintagmu nazivaju se tagmemima. Tako na primjer u sintagmi *doći kući* imamo dva tagmema, *jedem fini sendvič* imamo tri tagmema itd.

Tagmemi mogu biti glavni ili zavisni. Glavni se tagmem naziva određenicom, a zavisni odrednicom. U sintagmi *fini sendvič*, *sendvič* je određenica, a *fini* je odrednica. U sintagmi *doći kući doći* je određenica, a *kući* odrednica.

ODNOSI MEĐU TAGMEMIMA

Postoje tri tipa odnosa među tagmemima:
1. Sročnost (kongruencija)
2. Upravljanje (rekcija)
3. Pridruživanje

To je odnos među tagmemima od kojih glavni tagmem mora biti imenska riječ (imenica, poimeničeni pridjev ili zamjenica), a zavisni tagmem mora biti pridjev ili imenica.

Primjer: *fini sendvič, masna juha, topli čaj, udobna fotelja, oblačno nebo.*

Glavni su tagmemi *sendvič, juha, čaj, fotelja* i *nebo*,

a zavisni su tagmemi *fini, masna, topli, udobna* i *oblačno*. Takve se odredbenice nazivaju pridjevskima, jer je zavisni tagmem pridjev, ali to nije jedini oblik sročnosti.

Primjer: *grad Vinkovci, sestra Sara, puž golać.*

U ovim primjerima zavisne riječi su imenice. Zavisni tagmemi su *grad, sestra* i *puž* i po vrsti riječi su imenice pa su to onda imenske odredbenice. *Vinkovci, Sara* i *golać* glavni su tagmemi. Sročnost može biti potpuna i nepotpuna. Potpuna sročnost podrazumijeva slaganje u rodu, broju i padežu. Pridjevi su riječi koje mogu biti u bilo kojem rodu, ovisno o imenici uz koju dolaze pa su oni obično i potpuno sročni što smo vidjeli u prvome primjeru. Međutim u drugom primjeru imamo primjer nesročnosti. *Grad Vinkovci* ne slaže se u broju; *grad* je u jednini, a *Vinkovci* su u množini. Tako je često kada je zavisni tagmem imenica.

2. Upravljanje

To je odnos u kojem je glavni tagmem najčešće glagol, ali može biti i glagolska imenica ili pak obična imenica. Za razliku od sročnosti gdje je glavni tagmem na drugome mjestu (a kada bi bio na prvome to bi bilo stilski obilježeno, npr. *Vinkovci, grad*), ovdje je glavni tagmem na prvome mjestu.

Primjer: *prati posuđe, svirati violinu, jesti doručak.*

U ovim je primjerima glagol glavni tagmem i on upravlja zavisnim tagmemom. Slično je i kada je glavni tagmem glagolska imenica ili samo imenica.

Primjer: *pranje posuđa, sviranje violine, jedenje doručka; korica kruha, komad torte.*

Kada je glavni tagmem imenica, primjeri upravljanja (*komad torte*) slični su već navedeni odnos sročnosti (*grad Vinkovci*). Razlikovati ih možemo po tome gdje se nalazi glavni tagmem. U sročnosti glavni je tagmem na drugome mjestu (*Vinkovci*), a u odnosu upravljanja glavni je tagmem na prvome mjestu (*komad*).

Važno je napomenuti da postoje dvije vrste upravljanja: jako i slabo upravljanje.

O jakom upravljanju govorimo onda kada glavna sastavnica određuje gramatički oblik u kojem će se pojaviti zavisna sastavnica (određuje joj rod, broj, padež, lice), a slabo je upravljanje ono u kojem glavna sastavnica samo po značenju određuje koja se zavisna sastavnica može naći uz nju (važno je samo značenjsko podudaranje).

Tako je primjer jakog upravljanja glagol *trenirati*. Taj glagol zahtijeva objekt isključivo u akuzativu (*trenirati hokej*). Ne možemo reći *trenirati hokeja, trenirati hokejem*; ne možemo upotrijebiti nijedan drugi padež osim akuzativa.

Primjer je slabog upravljanja je glagol *razgovarati*. Možemo *razgovarati* s nekim (instrumental), o nečemu (dativ), nakon nečega (genitiv), a možemo *razgovarati* i brzo, sporo, tiho, potajno (prilozi). Dakle glagol *razgovarati* ne određuje strogo gramatički oblik svoje dopune, ali naravno, ostaje važno značenjsko podudaranje. Ne možemo *razgovarati sa stolom* (iako je gramatički to ispravno, ali nema smisla), ne možemo *razgovarati nakon računala* i slično.

3. Pridruživanje

Radi se o odnosu u kojem službu zavisnog tagmema vrši riječ koja je po vrsti nepromjenjiva (prilozi, glagolski prilozi sadašnji i prošli te infinitiv).

Primjer: *potajno razgovarati, smijati se plačući, upozoriti nekoga viknuvši, stati plakati.*

VRSTE SPOJEVA RIJEČI

Dosad smo spominjali samo tipove odnosa među tagmemima u sintagmi. U ovome ćemo dijelu naučiti kakva je služba zavisnog tagmema u odnosu prema glavnome i prema prirodi te službe dijelimo spojeve riječi na vrste: odredbeni spoj riječi, dopunski spoj i okolnosni spoj riječi (tagmema).

Odredbeni spojevi riječi – oni u kojima zavisni tagmem po nekom svojstvu određuje glavni tagmem (zavisni je tagmem stoga pridjev ili neka imenska riječ). Navedimo već spomenute primjere: *fini sendvič, masna juha, topli čaj, udobna fotelja, oblačno nebo*. Kao što vidimo, odredbeni spojevi riječi sadrže odnose poput sročnosti, ali mogu uključivati i odnos upravljanja, primjerice: *korica kruha, komad torte*. Razlika je u tome što ako se radi o sročnosti, tagmemi se moraju podudarati u rodu, broju i padežu, a ako se radi o upravljanju, to nije slučaj (*korica* – N. jd. ž. r., *kruha* – G. jd. m. r.).

Dopunski spojevi riječi – rezultat su odnosa upravljanja u kojemu je glavni tagmem glagol, a zavisni imenica. Primjeri koje smo naveli su: *prati posuđe, svirati violinu, jesti doručak*. Ovi se spojevi riječi nazivaju dopunskima jer se zavisni tagmem ponaša kao dopuna glavnome tagmemu.

Okolnosni spojevi riječi – rezultat su upravljanja ili pridruživanja. Spojevi se nazivaju okolnosnima jer se radi o okolnostima vršenja neke radnje. Primjeri su: *potajno razgovarati, brzo trčati, sporo govoriti, malo misliti* (primjeri pridruživanja); *trčati kroz šumu, pjevati na playback*. (primjeri upravljanja).